

Т. Стойчик

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ФАХІВЦЯ

У сучасних умовах розвитку економіки країни проблема якості підготовки фахівців стала особливо значущою. Порушення проблеми якості зумовлене, насамперед, глибокими змінами на ринку праці.

Аналізуючи сучасний стан освіти в Україні, академік В. Олійник зазначає, що ситуація значно змінилася. По-перше, Україна як незалежна держава вирішує проблему створення національної системи підготовки конкурентоздатних фахівців на нових управлінських засадах. По-друге, принципово змінилися стан і потреби суспільства, яке стало на шлях розвитку ринкової економіки [6].

В усьому світі освіта перестає бути просто способом підготовки фахівців для різноманітних сфер діяльності, а дедалі більше перетворюється на обов'язковий етап розвитку особистості і стає безперервною, а система неперервної освіти трактується в наш час як нова соціально-педагогічна парадигма, «формування якої об'єктивно зумовлене усім соціально-економічним і суспільним розвитком під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, якими характеризується сучасний цивілізаційний розвиток. Вона покликана забезпечити конкурентоздатність фахівця, послідовність і взаємоузгодженість формування професійного мислення як основи професійної культури» [4].

Поняття конкурентоздатності використовується в різних напрямках діяльності суспільства. Не є винятком і система професійної освіти, яка історично вирішувала проблеми підготовки молоді до професійної діяльності на виробництві. Процес розвитку цієї системи значною мірою залежав від стратегічних і тактичних управлінських рішень та дій, які були різнорівневими і відповідали вимогам певного часу [9].

Сьогодні перед професійною освітою стоїть проблема не звичного «формального» підвищення рівня якості підготовки, а забезпечення якісно

нової складової, що додасть фахівцеві конкурентоздатності та готовності до успішної діяльності протягом тривалого часу. Спрямованість професійної освіти на засвоєння системи знань, яка була традиційною і виправданою ще декілька десятиріч тому, уже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає продукування самостійних, ініціативних, відповідальних фахівців, здатних якісно взаємодіяти у процесі виконання соціальних, виробничих та економічних завдань. Адже ефективність діяльності сучасного підприємства в цілому залежить від рівня конкурентоздатності фахівців [6].

За результатами проведеного нами анкетування роботодавців (30 підприємств – 22 (73%) є приватними, 20 (68%) працюють більше 10 років на ринку; на 9-ти (30%) кількість працівників сягає 500 осіб і більше) встановлено, що якість професійної підготовки майбутніх фахівців більшість респондентів оцінили як «частково задовільну» 12 осіб (78,3%). 3 особи (8,6%) роботодавців дали схвальну оцінку якості підготовки фахівців та не задоволені якістю підготовки 4 особи (13,1%) (рис. 1) [11].

Рис. 1. Оцінювання якості професійної підготовки майбутнього фахівця за результатами опитування роботодавців

Ця проблема має ще один науковий аспект. Нерідко випускник

професійного навчального закладу, який за результатами державної кваліфікаційної атестації є висококваліфікованим фахівцем, справжнім професіоналом, не може знайти пристойну роботу. При цьому інші, хто перебуває на тому ж, або й на нижчому професійному рівні, знаходять себе у нових соціально-економічних реаліях. На наш погляд, це пояснюється відсутністю у перших і наявністю в інших характеристик, що не належать (або опосередковано належать) до професійної сфери.

Нині роботодавець розглядає фахівця не лише як освітній продукт професійного навчального закладу, а й як різнопланову особистість, що має певні складові, необхідні для роботи в умовах виробництва, та може досягти високих результатів у своїй діяльності.

Академік В. Олійник зазначає, що психолого-педагогічна наука до недавнього часу вкрай неуважно ставилася до означеної проблеми, однак сьогодні визначає її як пріоритетну. Саме особистісному розвитку сьогодні приділяється особлива увага. Адже вихід України з кризового економічного стану значною мірою залежить від темпів зростання якості підготовки та кадрового потенціалу [9], що змушує нас звернутися до суті й значення поняття «конкурентоздатність» та «конкурентоздатність фахівця».

Дослідженням теоретичних, методологічних, загальнометодичних складових конкурентоздатності фахівців займалися як вітчизняні науковці (Т. Андріяко, Д. Богиня, В. Бондар, Н. Верхоглядова, Л. Дудко, Ю. Завалевський, Л. Карамушка, В. Ковальчук, В. Кремень, С. Максименко, В. Олійник Л. Сергєєва та ін.), так і зарубіжні (І. Ансофф, А. Бранденбургер, Д. Джоббер, П. Дойль, Ф. Котлер, Б. Нейлбафф, М. Портер, А. Сміт, Л. Мітіна, О. Мондраєва, Т. Савенкова, Р. Фатхутдинов та ін.). Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі конкурентоздатності фахівця у професійних навчальних закладах приділено недостатньо уваги, хоча це поняття і зустрічається в багатьох психологічних та економічних розробках, зокрема у дисертаційних дослідженнях.

На сьогодні існує безліч трактувань сутності поняття

«конкурентоздатність», однак, як правило, поряд з поняттям «конкурентоздатність» вживається тотожний термін «конкурентоспроможність».

Певним чином вищезначене доводить академік В. Бондар, який говорить що поняття «конкурентоспроможний» і «конкурентоздатний» взаємопов'язані, і коли йдеться про «кваліфікаційну готовність за необхідності вступати в конкурентну боротьбу на ринку праці», то він радить використовувати поняття «конкурентоспроможний», водночас вчений визначає «конкурентоздатність» як «стійку особистісну властивість свідомо і творчо реалізувати професійну компетентність за достатнього рівня володіння необхідними суспільно-комунікативними знаннями, вміннями та особистісними характеристиками» [1, с. 22].

Однак проведений аналіз довідкової літератури щодо визначення понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність» засвідчив, що терміни тільки етимологічно мають один корінь, похідний від слова «конкуренція», що означає суперництво, змагання, зіткнення [2]. Проте друга частина терміну має певні розбіжності – «спроможність» походить від слова «спроможний», тобто який має здатність виконувати, здійснювати що-небудь або який може, має можливості здійснити що-небудь [2, с. 1378]; «здатність» – від слова «здатний», тобто який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [2, с. 453]. Розбіжність виникає в тому, що «спроможність» – це «можливість реалізувати уміння», а здатність, притаманна об'єктові, – це «уміння здійснити задумане».

Доцільно в нашому дослідженні розглянути і лінгвістичний аналіз науковця О. Дейнеги, який з економічної точки зору визначає поняття «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність», зокрема:

- конкурентоспроможність — це комплекс характеристик об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни), який визначає його потенційний результат на ринку;

- конкурентоздатність — це здатність певного об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни) витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на ринку [3, с. 62].

Академік Р. Фатхутдинов в площині економічного дослідження, характеризує конкурентоздатного фахівця як «продавця» професійних знань, умінь та навичок, а також зазначає, що фахівці конкурують між собою через робочі місця [12].

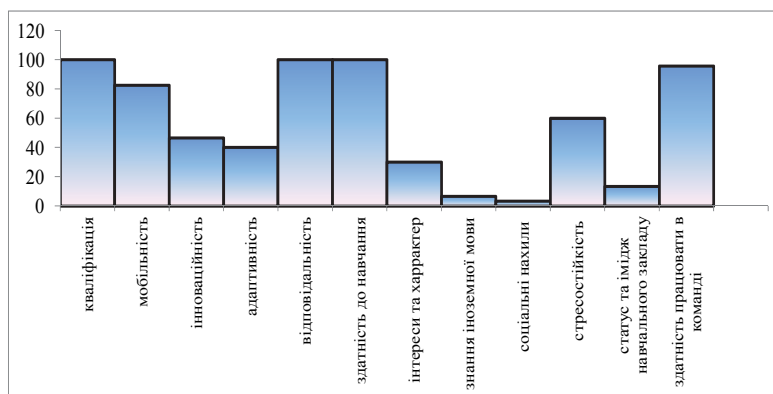
У дослідженнях професора Л. Сергєєвої поняття конкурентоздатності формулюється, виходячи з переліку особистісних компетенцій і визначається як узагальнений показник, що характеризує рівень професійної, соціальної та особистісної компетенції випускника, який дає йому впевненість у своїх силах і здатність витримувати конкуренцію на ринку праці порівняно з випускниками аналогічних навчальних закладів [10].

Відповідно до визначень науковців у різних площинах, ми можемо трактувати поняття конкурентоспроможність фахівця — як наявність у нього можливостей конкурувати на ринку праці, а конкурентоздатність фахівця — як його здатність конкурувати, тобто наявність у нього відповідних компетентностей та особистісних переваг, які дають змогу виграти конкурентну боротьбу.

Серед особистісних переваг фахівця професор С. Ніколаєнко визначає такі: високий рівень працездатності; прагнення до якісного кінцевого результату; стресостійкість, уміння долати труднощі; творче ставлення до праці; прагнення до професійного самовдосконалення; здатність до ухвалення відповідальних, часом ризикованих рішень; комунікабельність, здатність до співпраці, співтворчості, до швидкого освоєння нової справи, до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку [5].

Перехід від «знаннєвої» до особистісної парадигми професійної освіти вимагає перегляду методів навчання з наголосом на розроблення питань формування творчої самостійності фахівця в нових економічних умовах, що в подальшому забезпечить його особистісне і професійне становлення.

За результатами проведеного нами опитування роботодавців, серед основних переваг фахівця, зокрема професійних, респонденти визначають – високу кваліфікацію — 23 особи (100%) та додаткову освіту або суміжну професію — 18 осіб (60%); особистісних – відповідальність — 23 особи (100%), здатність до навчання — 23 особи (100%), мобільність — 19 осіб (82,6%), здатність працювати в команді — 22 особи (95,7%) [11] (рис. 2).

Рис. 2. Складові конкурентоздатності фахівця професійного навчального закладу (за результатами опитування роботодавців)

Зважаючи на вищезазначене, ми дійшли висновку, що конкурентоздатність фахівця професійного навчального закладу — це здатність випускника відповідати вимогам роботодавця в даний період, завдяки конкурентним (професійним та особистісним) перевагам стосовно інших фахівців у певній галузі.

Означене, в свою чергу, потребує від професійного навчального закладу істотного посилення у вирішенні проблем, пов'язаних з процесом розвитку в учнів навичок самостійної й продуктивної діяльності, особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання протягом життя, розв'язувати проблеми, орієнтуватись у житті суспільства.

Сьогодні професійне зростання фахівця професійного навчального

закладу визначається тим, якою мірою він включає себе у процес самостійної навчально-пізнавальної діяльності упродовж життя.

Сучасні реформи у галузі професійної освіти мають не лише своєчасно відстежувати та аналізувати здібності учня, спрямовувати їх у необхідне русло, а й підвищувати його інтелектуальний та кваліфікаційний рівень упродовж усього життя в межах безперервної освіти.

І саме в цьому контексті знову варто звернутися до напрацювань академіка В. Олійника, який визначає потребу переходу до освіти упродовж життя, за якої базова освіта розглядається лише як фундамент для подальшого доповнення іншими програмами, що відповідають динамічному розвитку потреб особистості, суспільства, економіки [8]. Вчений зазначає, що навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах — це диктується базовими тенденціями сучасного розвитку людства та доводить, що для підготовки якісного персоналу найближчим часом важливо вжити низку дієвих заходів, зокрема:

- створення умов для нарощування інвестицій у людей і знання;
- забезпечення набуття основних навичок, зокрема із цифрової грамотності задля розширення можливостей для інноваційної, більш гнучкої форми навчання;
- створення корпоративних інституцій, що забезпечать одержання фундаментальних знань у поєднанні із практичною діяльністю;
- формування гнучких освітніх траєкторій і вирівнювання доступу до якісної освіти на всіх рівнях освітньої системи;
- розроблення теоретично обґрунтованих, практично значущих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти в Україні [8].

Формування навиків самореалізації особистості та підвищення інтелектуального та кваліфікаційного рівня упродовж усього життя є перспективою подальших наших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В. І. Бондар // Початкова школа. — 2008. — № 7. — С. 22–23.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — Київ : Ірпінь: Перун, 2005. — 1728 с.
3. Дейнега О. В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств / О. В. Дейнега // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. ; М-во освіти і науки України. — Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. — № 623: «Логістика». — 340 с. — С. 61–68.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегії освітнього простору / В. Г. Кремень. — Київ : Пед. думка, 2009. — 520 с.
5. Ніколаєнко С. М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку : монографія / С. М. Ніколаєнко. — Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. — 519 с.
6. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В. Олійник. — Київ : Міленіум, 2003. — 594 с.
7. Олійник В. В. Основні проблеми розвитку системи професійно-технічної освіти / В. В. Олійник. // Післядипломна освіта в Україні. — 2008. — Спецвип. — С. 7–10.
8. Олійник В. В. Підготовка управлінської еліти в умовах формування нової демократичної моделі управління / В. В. Олійник // «ScienceRise». — 2015. — № 9/5(14). — С. 4–12.
9. Олійник В. В. Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова / В. В. Олійник. — Київ, 2004. — 489 с.
10. Сергеева Л. М. Конкурентоздатність фахівця як соціально-педагогічна категорія / Л. М. Сергеева // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. ; редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) [та ін.] ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — Київ, 2015. — Вип. 1(10). — 265 с. — С. 72–80.
11. Стойчик Т. І. Конкурентоздатність фахівців: результати експериментальної роботи / Т. І. Стойчик // Професійно-технічна освіта. — 2017. — № 1.
12. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: учебник / Р. А. Фатхутдинов. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Эксмо, 2005. — 544 с.